

ЗАТВЕРДЖЕНО

Розпорядження начальника обласної
військової адміністрації
05 лютого 2024 року № 55

ПРОГРАМА
економічного і соціального
відновлення та розвитку
Чернігівської області на 2024 рік

ЗМІСТ

Вступ	4
I. Аналіз стану справ економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області у 2023 році та визначення головних проблем	6
II. Мета, завдання та заходи економічного і соціального відновлення та розвитку у 2024 році	24
III. Заходи економічного і соціального відновлення та розвитку	26
у 2024 році	26
1. Створення безпекових умов для повсякденної життєдіяльності громадян та забезпечення їх нагальних потреб	26
1.1. Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період	26
1.2. Забезпечення стабільного функціонування споживчого ринку та продовольчої безпеки регіону	27
1.3. Інформаційна безпека та кібербезпека	29
1.4. Енергетична безпека	29
1.5. Екологічна безпека та адаптація до зміни клімату	30
1.6. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою	31
1.7. Якісна та доступна освіта	32
1.8. Розвиток фізичної культури, спорту, молодіжної інфраструктури. Національно-патріотичне виховання. Забезпечення гендерної рівності	34
1.9. Розвиток культурного та туристичного середовища	35
1.10. Забезпечення соціального захисту населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни. Підтримка дітей та сімей, оздоровлення дітей, розвиток відповідної інфраструктури. Ментальне здоров'я	36
1.11. Розвиток громадянського суспільства	38
1.12. Надання якісних адміністративних послуг	39
2. Комплексне відновлення інфраструктури регіону	39
2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури та економіки	39
2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної та критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла	40
2.3. Відновлення та розвиток дорожнього господарства, транспортної інфраструктури та зв'язку	42
3. Відновлення стабільного функціонування економіки	43
3.1. Розвиток промислового комплексу	43

3.2. Сталий розвиток агропромислового комплексу	44
Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські дорадчі служби, громадські об'єднання фермерів, заклади вищої освіти області, Чернігівське відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств	44
3.3. Відновлення та стимулювання розвитку бізнесу	45
3.4. Інвестиційна та зовнішньоекономічна діяльність	47
3.5. Міжнародне співробітництво	48
3.6. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян	49
IV. Джерела фінансування Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік	51

Додаток 1. Основні показники економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік.

Додаток 2. Перелік регіональних програм, які передбачається реалізовувати в Чернігівській області у 2024 році.

Додаток 3. Перелік пріоритетних інвестиційних проєктів, які планується реалізувати у 2024 році.

Вступ

Програма економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік (далі – Програма) є документом, основним завданням якого є спрямування зусиль місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств і організацій усіх форм власності, інших суб'єктів регіонального розвитку на розв'язання існуючих проблемних питань у відбудові та розвитку різних галузей та сфер діяльності області задля втілення єдиної державної політики відновлення та розвитку України на рівні регіону за особливих обставин, викликаних воєнним станом.

Законодавчою основою для розроблення Програми є Конституція України, закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про засади державної регіональної політики», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану».

Програма розроблена у відповідності до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» та є, по суті, Програмою економічного і соціального розвитку області, однак враховує першочергові заходи з відновлення у 2024 році.

У Програмі визначено основні шляхи відновлення та пріоритети регіонального розвитку Чернігівської області в короткостроковій перспективі на основі прогнозних показників економічного та соціального розвитку області на 2024 рік, враховуються прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку України, завдання і положення Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, Стратегічного документа «Чернігівщина: від відновлення до розвитку».

Програма базується на аналізі основних показників соціально-економічного розвитку області за попередні роки та поточної ситуації у 2023 році з урахуванням наслідків впливу повномасштабної збройної агресії російської федерації.

Програма спрямована на ефективне розв'язання проблем економічного і соціального характеру та ґрунтується на аналізі тенденцій розвитку економіки, необхідності подолання наслідків збройної агресії російської федерації, аналізі поточної економічної ситуації в Україні, актуальних проблем і пріоритетів соціально-економічної сфери, а також на припущеннях, що враховують внутрішні та зовнішні фактори розвитку області.

Пріоритетні напрями та основні завдання Програми трансформовані в перелік конкретних заходів з її реалізації, виконання яких дозволить відновити стабільне функціонування економіки, надати підтримку суб'єктам господарювання у сферах діяльності, які найбільше постраждали від збройної

агресії російської федерації, сприятиме створенню безпечних умов життя і діяльності жителів області та забезпечення їх нагальних потреб.

Орієнтири досягнення ефективності Програми – основні показники економічного та соціального відновлення та розвитку області на 2024 рік, визначені на підставі статистичних даних, оцінки поточного стану та намірів суб'єктів господарювання усіх форм власності, організацій, структурних підрозділів обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів виконавчої влади.

Складовою Програми також є перелік регіональних програм, які передбачається реалізовувати в Чернігівській області у 2024 році (додаток 2).

Крім того, Програма містить перелік пріоритетних інвестиційних проєктів, які планується реалізувати у 2024 році із залученням коштів обласного бюджету (додаток 3).

Фінансування пріоритетних напрямів, у тому числі через регіональні програми, здійснюватиметься з урахуванням необхідності проведення першочергових робіт з відновлення зруйнованої та пошкодженої інфраструктури, реальних можливостей відповідних місцевих бюджетів, а також виділених фінансових ресурсів з державного бюджету, приватних інвестицій, кредитних ресурсів та технічної допомоги міжнародних організацій та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

I. Аналіз стану справ економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області у 2023 році та визначення головних проблем

Через повномасштабне військове вторгнення російської федерації Чернігівська область зазнала значних втрат у всіх ланках економічної системи. Територіальні громади Чернігівщини були територіями, на яких ведуться (велися) бойові дії або були тимчасово окуповані російською федерацією.

Обсяги руйнування досить значні. Пошкоджено або зруйновано численні об'єкти інфраструктури, житлового фонду, закладів освіти, охорони здоров'я, спорту, культури, адміністративних будівель, інженерних мереж, дорожнього господарства.

Багато підприємств призупинили свою роботу у 2022 році через руйнування або через заблокований доступ до ринків збуту чи сировини. На цьому фоні відбувається кардинальна зміна не лише системи міжгалузевих зв'язків, а й структури економіки і соціальної сфери.

Незважаючи на деокупацію Чернігівщини, безпекова ситуація не сприяє розвитку області. Чернігівщина має понад 450 км спільних кордонів з державою-агресором російською федерацією та республікою білорусь. Прикордонні територіальні громади Чернігівської області перебувають під обстрілами або їх постійною загрозою.

Наявна кризова ситуація в Україні призводить до того, що область змушена розбудовувати економіку та соціальну сферу в умовах невизначеності.

Додатковим викликом для аналізу та прогнозування економічного розвитку є складність оцінки поточної ситуації, оскільки практично відсутня повна статистична інформація. В умовах обмеженої офіційної статистики джерелами альтернативної інформації, які використовуються в цих складних умовах, є адміністративні дані за окремими секторами економіки та результати опитування підприємств, що проводяться різними організаціями.

Інфраструктура регіону

Внаслідок планомірних чисельних ворожих артилерійських обстрілів, ракетних ударів та авіаційних бомбардувань значних руйнувань/пошкоджень зазнали населені пункти області та об'єкти критичної інфраструктури.

Пошкоджено більше 13,5 тис. об'єктів соціальної, критичної інфраструктури та житлового фонду, з них більше 1,2 тис. зруйновано повністю. Ця кількість постійно збільшується, адже прикордонні територіальні громади щодня потерпають від ворожих обстрілів.

З пошкоджених об'єктів 83,0% руйнувань – це житло громадян (11334 об'єкти: 10187 приватних та 1147 багатоповерхових житлових будинків).

Також зруйновано та пошкоджено 323 об'єкти соціальної інфраструктури, зокрема 144 – освіти, 73 – охорони здоров'я, 5 – соціального захисту, 89 – культури та 12 – спорту.

Крім того, зруйновано та пошкоджено більше 1,5 тис. об'єктів енергетики, водопостачання та водовідведення.

Необхідність відбудови регіону та поступового економічного відновлення є надзвичайно важливою та першочерговою.

Станом на 31.12.2023 відновлено 7007 об'єктів, в т.ч. 1051 багатопверховий житловий будинок, 4251 приватний будинок, 160 об'єктів соціальної інфраструктури (78 закладів освіти, 49 – охорони здоров'я і соціального захисту, 33 – культури і спорту), 1461 об'єкт життєзабезпечення. Роботи проводяться за кошти державного бюджету, міжнародних організацій-донорів, спонсорської допомоги та місцевих бюджетів.

Області у 2023 році з державного бюджету виділено 1,5 млрд грн на реалізацію 84-х проєктів за рахунок:

Фонду ліквідації наслідків збройної агресії – 673,3 млн грн на реалізацію 13 проєктів;

субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проектування, відновлення, будівництво, модернізацію, облаштування, ремонт об'єктів будівництва громадського призначення, соціальної сфери, культурної спадщини, житлово-комунального господарства, інших об'єктів, що мають вплив на життєдіяльність населення – 219,5 млн грн на реалізацію 50 проєктів (залишки коштів Європейського інвестиційного банку (далі – ЄІБ));

субвенції за Програмою з відновлення України та Надзвичайною кредитною програмою для відновлення України – 119,0 млн грн на реалізацію 8 проєктів (кошти ЄІБ);

резервного фонду державного бюджету для будівництва військових інженерних і фортифікаційних споруд – 363,4 млн грн;

субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на облаштування безпечних умов у закладах загальної середньої освіти – 57,7 млн грн на реалізацію 11 проєктів;

резервного фонду державного бюджету (залишок 2022 року) для КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради – 71,8 млн грн.

Дорожньо-транспортна інфраструктура та зв'язок

Під час ведення бойових дій в області було зруйновано 38 мостів, пошкоджено більше 1,0 тис. км автошляхів державного та місцевого значення.

Станом на грудень 2023 року вже виконані роботи із забезпечення автомобільного сполучення через зруйновані мости на 31 пошкодженому об'єкті, на понад 820 км автомобільних доріг виконані роботи з ремонту та відновлення покриття.

У 2023 році на території області функціонували 282 автобусних маршрути, з яких 188 приміських та 94 міжміських. Зазначені маршрути обслуговують 108 суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на здійснення пасажирських

перевезень та з якими Чернігівською обласною державною адміністрацією (далі – облдержадміністрація) укладені договори про організацію перевезень пасажирів.

З метою оптимізації обласної автобусної мережі облдержадміністрацією проведено конкурси з перевезення пасажирів на міжміських та приміських автобусних маршрутах загального користування, які не виходять за межі території області. За результатами на конкурсних засадах визначено переможцями 20 перевізників, продовжено роботу 33-х автобусних маршрутів загального користування.

Основними операторами мобільного зв'язку на території області є ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна» та ТОВ «Лайфселл». Загальна кількість базових станцій операторів мобільного зв'язку на території області становить 1005 одиниць, з яких 99,4% – працюючих. Станом на сьогоднішній день покриття населених пунктів області становить 96,0%.

Публічна безпека населення

З метою забезпечення публічної безпеки населення області здійснювалися організаційні заходи щодо сталого функціонування систем житлово-комунального господарства та об'єктів енергетичного комплексу в зимових умовах та недопущення порушення нормальних умов життєдіяльності населення області.

Значна увага в умовах дії воєнного стану приділяється поліпшенню діяльності у сфері цивільного захисту, зокрема, підвищенню рівня безпеки населення під час бойових дій, а також захисту населення і територій від наслідків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

З метою оповіщення населення області здійснювались заходи щодо підтримання постійної готовності системи оповіщення: щоденно проводяться перевірки технічного стану засобів оповіщення і зв'язку цивільного захисту міст та районів області; щомісячно – комплексні технічні перевірки апаратури територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення населення та керівного складу, здійснюється обслуговування і підтримання в постійній готовності обласної системи оповіщення силами КП «Укр-спецзв'язок».

Проводилась робота щодо створення місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення (далі – МАСЦО). Загалом необхідно створити 62 МАСЦО.

Здійснюються організаційні заходи щодо реалізації завдань та заходів у сфері гуманітарного розмінування на місцевому рівні. Починаючи з березня 2022 року групами розмінування ГУ ДСНС України у Чернігівській області, вибухотехнічної служби ГУНП в Чернігівській області, 8-го Чернігівського навчального центру Державної спеціальної служби транспорту проведено обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів: 41,365 тис. га території області, 246,7 км автомобільних доріг, 569,3 км залізничних колій, 438,39 га

ділянок, прилеглих до автодоріг та залізничних колій, 53,21 км території вздовж ліній електропостачання, 14,1 га прилеглої території до об'єктів критичної інфраструктури, 111,14 га житлових ділянок. Усього знешкоджено 81,1 тис. одиниць вибухонебезпечних предметів.

З метою забезпечення укриттями всього населення області місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування створені комісії з обстеження наявного підземного простору населених пунктів. Фонд захисних споруд цивільного захисту протягом 2022–2023 років збільшився на 1000 об'єктів і складає 2390 об'єктів, серед яких 148 сховищ, 440 проти-радіаційних укриттів, 15 споруд подвійного призначення, 1786 найпростіших укриттів. Перевірено 2387 об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, з них 180 непридатні до використання за призначенням. Забезпечено безбар'єрний доступ малобільних груп населення до 36 об'єктів.

Промисловий комплекс

Через повномасштабне військове вторгнення російської федерації область зазнала значних втрат, був завданий потужний удар по промислому потенціалу області: знищено обладнання та виробничі площі, комунікаційні мережі, логістична інфраструктура, суттєво скоротився кадровий ресурс. Було зруйновано та пошкоджено понад 60 промислових підприємств області. Найбільших руйнувань зазнали підприємства машинобудування, легкої та харчової промисловості.

Загалом за підсумками 2022 року промисловість зменшила виробництво, за оцінками, на 25,8%.

2023 рік засвідчив поступове зростання економічних показників. Однак, більшість суб'єктів промислового бізнесу відновило виробництво на рівні 80% від обсягів до повномасштабного вторгнення внаслідок пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, проблем в енергетичному забезпеченні, відтоку кадрів, відсутності або скорочення замовлень, проблем з логістикою, браку обігових коштів на відновлення.

Індекс промислової продукції за січень–вересень 2023 року до відповідного періоду 2022 року становив 126,9%. Обсяг реалізованої промислової продукції за січень–вересень 2023 року склав 36,6 млрд гривень.

Аграрний комплекс

Незважаючи на виклики воєнного стану, за січень–листопад 2023 року індекс валової продукції сільського господарства області становив 122,8%, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах – 130,3%, у господарствах населення – 98,4%. Маємо позитивну динаміку виробництва як продукції рослинництва, так і тваринництва (відповідно 126,2% і 101,7%).

Однак, зважаючи на втрати 2022 року, у порівнянні з 2021 роком обсяг виробництва валової продукції сільського господарства всіма категоріями господарств за результатами 11 місяців 2023 року зменшився на 15,4%.

У сільськогосподарських підприємствах поголів'я великої рогатої худоби на 01.12.2023 у порівнянні з відповідним періодом 2022 року зменшилось на 0,6% і становить 89,3 тис. гол., корів – зменшилось на 3,4% до 36,6 тис. гол., свиней теж скоротилось на 10,0% до 125,7 тис. гол.

Сільськогосподарськими підприємствами вироблено 231,5 тис. тонн молока, що на 8,7% більше відповідного періоду 2022 року, вирощено 29,1 тис. тонн м'яса худоби та птиці, що на 12,8% більше відповідного періоду 2022 року.

Станом на 25.12.2023 врожай зернових та зернобобових культур становив понад 3,8 млн тонн, у тому числі пшениці – 823,3 тис. тонн, ячменю – 70,4 тис. тонн, кукурудзи - 2745,2 тис. тонн. Середній рівень урожайності зернових та зернобобових культур склав 65,7 ц/га.

Під урожай 2024 року посіяно 185,6 тис. га озимих зернових, крім того, посіяно озимого ріпаку 49 тис.га.

Розвиток підприємництва

Під час активних бойових дій та через постійні обстріли території області бізнес Чернігівщини зазнав значних втрат та продовжує втрачати. Станом на 29.12.2023 пошкоджень та руйнувань зазнали 495 суб'єктів господарювання на території 21 територіальної громади області. Серед них 250 – це підприємства, установи та організації недержавної форми власності, 245 – фізичні особи-підприємці.

Спостерігається тенденція відновлення та розвитку діяльності малих (у тому числі мікропідприємств) та середніх підприємств, хоча і не на повну потужність. Але фактор близькості до кордону з російською федерацією і республікою білорусь та логістичні проблеми негативно впливають на умови ведення бізнесу, зовнішню торгівлю товарами.

Протягом січня–вересня 2023 року було взято на облік 5960 суб'єктів підприємництва, з них 388 од. – юридичні особи (що на 9,6% більше, ніж кількість тих, які припинили діяльність – 354 од.) та 5572 фізичні особи – підприємці (що на 80,6% більше, ніж кількість тих, які припинили діяльність 3085 од.).

За 9 місяців 2023 року забезпечено зростання надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва порівняно з відповідним періодом 2022 року на 23,3% (до 2579,1 млн грн). Питома вага надходжень від малого та середнього підприємництва до місцевого бюджету склала 33,0% від усіх податкових надходжень, які контролюються Головним управлінням Державної податкової служби у Чернігівській області.

У нинішніх складних умовах високого ступеня невизначеності підтримка бізнесу – це важливе завдання для забезпечення відновлення економічної спроможності регіону.

У рамках реалізації Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2021–2027 роки надається постійна інформаційно-

консультаційна підтримка діючому бізнесу та підприємцям-початківцям, у першу чергу внутрішньо переміщеним особам, учасникам бойових дій, особам з інвалідністю, жінкам, жителям сільської місцевості, молоді, соціально незахищеним верствам населення. До цієї роботи залучені Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Центри підтримки підприємництва (Корюківської, Ніжинської, Новгород-Сіверської, Прилуцької територіальних громад).

Обласну Програму розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки доповнено Порядком надання фінансової підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва на безповоротній основі для часткового відшкодування витрат на визначення шкоди та обсягу збитків, завданих внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності.

Крім того, вдосконалено діючі Порядки часткового відшкодування витрат підприємств області: на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях та вартості витрат з сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції.

З метою відновлення діяльності та розвитку власного бізнесу вживаються заходи щодо активізації участі підприємців області у державних грантових, кредитних програмах та залучення міжнародної технічної допомоги.

За 2023 рік:

за підсумками 20-ти хвиль за програмою «Власна справа» урядового проекту «єРобота» отримали позитивні рішення 179 учасників, сума фінансової підтримки від держави складає 42,7 млн грн, планується створення 420 нових робочих місць;

позитивні рішення щодо надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств прийнято щодо 19 заявників на загальну суму 100,12 млн грн;

два гранти для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства на суму 18,5 млн грн;

два гранти для тепличного господарства на суму 4,0 млн грн;

5 переможців за програмою «Грант для ветеранів» на загальну суму більше 2,25 млн грн, реалізація цих бізнес-планів дозволить створити 16 робочих місць.

Підприємці області також активно користуються державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», з початку реалізації програми укладені договори на загальну суму майже 8,0 млрд грн.

Інвестиційна діяльність

Інвестиції є одним з ключових факторів економічного розвитку та зростання, а їхню роль в умовах воєнного стану та в період поствоєнного відновлення переоцінити складно.

У 2022 році, зважаючи на складну економічну ситуацію в країні, спостерігалось зниження інвестиційної та ділової активності. Руйнування виробничих потужностей, труднощі з логістикою, зниження попиту, здорожчання енергоресурсів, кадрові проблеми – все це продовжує стримувати відновлення економічної активності підприємств усіх секторів економіки.

За 2022 рік освоєно 8305,9 млн грн капітальних інвестицій, що майже на 2 млрд грн менше, ніж за 2021 рік (10293,7 млн грн). За розрахунковими даними, обсяги інвестування скоротилися на третину у порівнянні з довоєнним періодом, індекс капітальних інвестицій (розрахунково) склав близько 70,0%.

У 2023 році, з урахуванням безпекової ситуації, спостерігається поступове відновлення інвестиційної та ділової активності, реалізація нових інвестиційних проектів. Відповідно очікується, що обсяг капітальних інвестицій за підсумками 2023 року дещо перевищить 2022 рік і становитиме 9,0 млрд грн, що з урахуванням індексу цін на 1,3% більше.

Важливу роль у створенні сприятливих умов для відновлення та розвитку економіки відіграють іноземні інвестиції. Сума внесених в економіку області прямих інвестицій (інструменти участі у капіталі) станом на 31.12.2022 склала 570,7 млн дол. США, що на 4,6% менше, ніж на кінець 2021 року.

Очікується, що обсяг прямих іноземних інвестицій (інструментів участі в капіталі) станом на 31.12.2023 складатиме 572,0 млн дол. США (на 0,2% більше, ніж на кінець 2022 року) за рахунок коливання валютного курсу та стриманих прогнозів щодо збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку області.

Відновлення інвестиційної активності напряду пов'язано з необхідністю створення комфортних умов для ведення господарської діяльності шляхом запровадження дієвих інструментів підтримки та мотивації бізнесу, зниження податкового навантаження, покриття безпекових ризиків, страхування інвестицій, транспортного безвізу тощо.

Водночас, одним із головних чинників для економічного відновлення області є налагодження та ефективна координація співпраці з міжнародними партнерами-донорами з метою залучення позабюджетного фінансування для відновлення та розвитку області, розширення доступу реципієнтів регіону до якомога більшої кількості грантових та кредитних програм, максимальне використання переваг і можливостей, що надає співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями.

Зовнішньоекономічна діяльність

За результатами січня–жовтня 2023 року підприємства Чернігівщини здійснювали зовнішньоторговельні операції з партнерами зі 115 країн світу, обсяги яких становили 943,6 млн дол. США, з них експорт товарів – 701,1 млн дол. США. Позитивне сальдо склало 458,6 млн дол. США.

Воєнні дії внесли значні корективи у зовнішньоекономічну діяльність регіональних підприємств. Низка з них ще не відновились після пошкоджень, спостерігався відтік кваліфікованої робочої сили, втрати обладнання та

техніки, значні території сільськогосподарських земель забруднені вибухонебезпечними предметами. Крім того, також має місце вплив зовнішніх факторів, серед яких блокада морських портів, небезпека від ворожих обстрілів, порушення логістики. Все це негативно впливає на експортну діяльність. Попри це, підприємства докладають значних зусиль у пошуку та освоєнні закордонних ринків збуту. Важливу роль відіграє впровадження державних програм підтримки експортерів, в т.ч. і щодо стимулювання переробки та нарощування у структурі поставок за кордон частки продукції з доданою вартістю. Як результат, за 10 місяців 2023 року експортні поставки зросли на чверть (+24,7%). Водночас цей показник становить лише 77,3% від січня-жовтня 2021 року.

Загалом підприємства області наростили обсяги поставок за всіма структуроутворюючими товарними позиціями. Аграрна продукція залишається найбільшою позицією регіонального експорту. Зокрема, провідні позиції продовжують утримувати зернові культури – майже половина від загального обсягу експорту (48,0%). Обсяги поставок відповідної продукції порівняно з аналогічним періодом 2022 року збільшилися у 1,6 рази, проте до такого ж періоду 2021 року скоротились на 22,3% або у вартісному виразі 96,6 млн дол. США. Також зменшилися поставки низки інших структуроутворюючих експортних товарних позицій, зокрема у 4,6 рази – взуття, у 2,7 рази – паперу та картону, у 2,2 рази – машин та обладнання, на 45,0% – готових харчових продуктів, на 34,0% – деревини та виробів з неї.

Водночас у 2,8 рази зросли поставки жирів та олій, у 3,3 рази – продукції хімічної та пов'язаної з нею промисловості.

Очікується, що за результатами 2023 року обсяги експорту до 2022 року зростуть на 26,0% і становитимуть 904,1 млн дол. США.

Міжнародна співпраця та міжнародна технічна допомога

На Чернігівщині нині здійснюється співпраця із понад 360 організаціями-донорами, партнерами з розвитку та благодійними організаціями.

З них 47 – це установи та партнерські організації ООН та більше ніж 300 – міжнародні та національні фонди, програми, громадські та благодійні організації.

З початку повномасштабного вторгнення укладено 211 документів про співпрацю – меморандуми, угоди тощо; 354 реципієнти отримують допомогу в рамках укладених документів. Крім того, допомога надається відповідно до інших документів: актів передачі, протоколів, сертифікатів дарування, донатаційних листів тощо.

При цьому, безпосередньо облдержадміністрацією напрацьовано 32 документи про співпрацю, ще 1 документ – у роботі.

Для максимального використання переваг і можливостей, що надає співробітництво з міжнародними організаціями, в області створений Регіональний офіс міжнародного співробітництва (далі – Офіс).

У рамках роботи Офісу проводиться систематизація даних, формується актуальний перелік потреб територіальних громад у необхідній для відбудови допомозі, здійснюється координація співпраці з міжнародними організаціями, благодійними фондами та партнерами з розвитку щодо забезпечення гуманітарних потреб області та відновлення регіону.

Споживчий ринок

Швидко долаючи труднощі, на споживчому ринку області активно відновлюють діяльність та повноцінно працюють підприємства галузі торгівлі.

За інформацією, наданою територіальними громадами, на даний час у сфері внутрішньої торгівлі області продовжують роботу понад 7,1 тис. стаціонарних об'єктів роздрібної торгівлі, в т.ч. 1,7 тис. – продовольчих магазинів, 2,4 тис. – непродовольчих та 3,0 тис. – змішаних; 45 ринків та 180 автозаправних станцій (комплексів).

Виїзне торговельне обслуговування в 471 населеному пункті здійснюють 739 суб'єктів господарювання.

Функціонують 1377 закладів ресторанного господарства.

Оборот роздрібної торгівлі у 2023 році очікується у сумі 32,5 млрд грн, що на 28,8% більше, ніж у 2022 році.

Індекс споживчих цін в області у листопаді 2023 року до грудня 2022 року становив 104,0 %.

Надання адміністративних послуг

На кінець 2023 року в області функціонувало 57 центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) органів місцевого самоврядування (в т.ч. 20 ЦНАП розпочали роботу у 2023 році).

Загальна кількість точок доступу до адміністративних послуг в області становить 130 (з них 57 ЦНАПів, 72 віддалених робочих місць та 1 територіальний підрозділ), де працює понад 500 осіб – державні реєстратори та адміністратори. За 9 місяців 2023 року в ЦНАП області було надано біля 460 тис. адміністративних послуг.

Житлово-комунальне господарство та енергозбереження

Внаслідок численних ворожих артилерійських обстрілів та ракетних ударів значних руйнувань та пошкоджень різного ступеню зазнали більше 1,5 тис. об'єктів життєзабезпечення, зокрема 1114 – електропостачання, 321 – газопостачання, 99 – теплопостачання, 6 – водопостачання та 11 – водовідведення, в тому числі значних руйнувань зазнав майновий комплекс Чернігівської ТЕЦ.

Станом на грудень 2023 року вже відновлено 1461 об'єкт.

Загальна потужність об'єктів енергетики, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел, в області становить 48,72 МВт. За I півріччя 2023 року потужність таких об'єктів збільшилась на 0,82 МВт за рахунок

введення в експлуатацію 40 нових сонячних електростанцій (далі – СЕС) населенням області. За 9 місяців 2023 року об'єктами альтернативної електроенергетики вироблено 875 млн кВт*год електричної енергії.

Теплова енергія з альтернативних джерел в області виробляється на 36 підприємствах, які мають у своєму користуванні установки теплової генерації загальною потужністю 74,9 МВт. За 9 місяців 2023 року підприємствами було вироблено 111,54 тис. Гкал теплової енергії.

Природокористування та екологічна безпека

Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) області нараховує 680 об'єктів загальною площею 263,3 тис. га, що становить 7,89% площі області (станом на 01.10.2023).

З метою розширення мережі об'єктів і територій ПЗФ області, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, в тому числі червонокнижних видів та тих, що охороняються відповідно до міжнародних договорів, у 2023 році було оголошено створення двох об'єктів ПЗФ – ландшафтного заказника місцевого значення «Охінківські луки» площею 8,0 га на території Сухополов'янської сільської ради та заповідного урочища «Руднянське» площею 148,9 га на землях ДП «Ріпкирайагролісгосп» на території Ріпкинської селищної ради Чернігівського району Чернігівської області. Також змінено межі двох об'єктів ПЗФ – заповідних урочищ місцевого значення «Нова зимниця» та «Присторонська дача», які знаходяться на землях Ріпкинського лісництва Філії «Городнянське лісове господарство» Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України».

Опрацьовуються матеріали стосовно створення ще 2 об'єктів ПЗФ на території Корюківського та Ніжинського районів.

Протягом 9 місяців 2023 року в рамках Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища виконані природоохоронні заходи на загальну суму 903,7 тис. грн, що становить 11,0 % від запланованих на 2023 рік.

Розпочато роботи з вивезення на утилізацію хімічних засобів захисту рослин на території 10 територіальних громад області. З обласного фонду на зазначений захід виділено 2,1 млн грн, співфінансування територіальних громад – 2,1 млн гривень.

Ринок праці

Через складну ситуацію, що склалась у сфері зайнятості України, значний вплив працездатного населення з ринку праці, зокрема до Збройних Сил України, за кордон (у більшості – це жінки працездатного віку), до волонтерських організацій, зростає потреба в максимально раціональному використанні наявної робочої сили та забезпеченні сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці.

Протягом 9 місяців 2023 року було взято на облік 7,3 тис. безробітних

громадян, що на 56,3% менше, ніж за відповідний період 2022 року.

Другий рік поспіль через війну на ринку праці області значно зменшується питома вага чоловіків і, відповідно, зростає питома вага жінок; зростає чисельність і питома вага осіб, що потребують додаткових гарантій зайнятості. Лише кожен четвертий безробітний – це молодь у віці до 35 років (і вже другий рік поспіль цей показник повільно зменшується), а осіб віком 45+ вже майже половина серед безробітних (46,1%).

За січень–вересень 2023 року перебувало на обліку та отримувало комплекс соціальних послуг 14,8 тис. безробітних громадян, що на 45% менше, ніж за 9 місяців 2022 року.

Станом на 01.10.2023 чисельність безробітних на обліку становила 4,1 тис. осіб, що у 2,6 рази менше, ніж на 01.10.2022. Чисельність отримувачів допомоги по безробіттю становить 1,5 тис. осіб, що у 6 разів менше, ніж на 01.10.2022.

За 9 місяців 2023 року забезпечено роботою 3,9 тис. безробітних громадян, з них 3,3 тис. безробітних було працевлаштовано за безпосереднім направленням служби зайнятості; проходили професійне навчання під замовлення роботодавців 418 безробітних, 367 осіб було залучено до громадських та інших робіт тимчасового характеру.

До суспільно корисних робіт, які стали складовою «Армії відновлення», було скеровано 5,6 тис. безробітних осіб, які займалися заготівлею дров, роботами з підтримання у готовності захисних споруд, сховищ, ремонтом пошкоджених житлових приміщень, ремонтно-відновлювальними роботами на об'єктах забезпечення життєдіяльності тощо.

Продовжуються виплати компенсацій за працевлаштування безробітних на нові робочі місця, за працевлаштування ВПО, колишніх військовослужбовців, осіб, що потребують додаткових гарантій зайнятості; надання допомоги по частковому безробіттю; діють програми з навчання та перекваліфікації, зокрема, з наданням ваучерів; грантові програми для малого та середнього бізнесу. Усе це сприятиме зменшенню рівня безробіття та розвитку економіки.

Видано 339 ваучерів для підтримання конкурентоспроможності громадян віком 45+ років за 29 професіями та спеціальностями.

Триває реалізація заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб.

У зв'язку із дією воєнного стану деякі підприємства області частково призупинили свою діяльність і звернулись до Державної служби зайнятості за отриманням допомоги по частковому безробіттю для виплати її працівникам. Так, за 9 місяців 2023 року прийняті позитивні рішення про її надання трьом підприємствам області для виплати 70 найманим працівникам.

Станом на 01.12.2023 сума заборгованості із виплати заробітної плати в області становила 23,9 млн грн. Порівняно з початком 2023 року її розмір зменшився на 5,8%.

Демографічна ситуація

Демографічна ситуація в області є однією з найскладніших в Україні. Спостерігається скорочення народжуваності. У 2022 році в області народилося на 11,5% менше немовлят, ніж у 2021 році, та на 20,2% менше до кількості народжених у 2020 році. Зберігається тенденція перевищення кількості померлих над живонародженими – на 100 померлих нараховується 25 живонароджених. Зважаючи на таку ситуацію та у зв'язку з виїздом за кордон або переїздом в інші області молодих жінок регіону, демографічна ситуація може значно погіршитись, особливо у прикордонних населених пунктах.

Крім того, Чернігівська область є однією з найбільших в Україні за територією (5,3% площі України), при цьому, за наявними статистичними даними, станом на 01.01.2022 густота населення (осіб на 1 км²) є найменшою серед регіонів країни і становить 30,1, що вдвічі менше середнього значення по країні.

В області налічується 57 територіальних громад, у тому числі за кількістю населення: до 5 тисяч осіб – 17 громад, від 5 до 15 тисяч осіб – 24, від 15 до 50 тисяч осіб – 13, більше 50 тисяч осіб – 3 громади.

Найменший показник густоти розселення населення (осіб на 1 км²) в області – 8,7 (у Любецькій селищній територіальній громаді – 8,7, Гончарівській селищній територіальній громаді – 9,0, Добрянській селищній територіальній громаді – 9,7, Кіптівській сільській територіальній громаді – 10,0, Комарівській сільській територіальній громаді – 10,4), а щільність 20 осіб на 1 км² і менше мають 40 із 57 територіальних громад.

Такі географічні та демографічні особливості області зумовлюють необхідність функціонування значної мережі освітніх, медичних закладів і закладів соціально-культурної сфери, велика кількість яких пошкоджена або зруйнована внаслідок воєнних дій.

Соціальний захист та соціальне забезпечення населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб

За умов повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України особлива увага з боку органів державної влади приділяється підтримці соціально вразливих верств населення та удосконаленню наявного переліку соціальних послуг.

Станом на 01.10.2023 державні допомоги в області отримувало 49,4 тис. осіб. За щомісячною адресною допомогою внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, з 24.02.2022 до 13.10.2023 звернулось 65,4 тис. сімей. З них отримувачів зазначеної допомоги, житло яких зруйноване або непридатне до проживання, – 3,4 тис. осіб.

Кількість внутрішньо переміщених осіб в області становить більше 70 тис. осіб.

У 2023 році грошову компенсацію за належні для отримання житлові приміщення призначено 83 родинам.

На 2023 рік для області передбачено 1,1 млн грн на професійну адаптацію ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності. У межах виділених коштів укладено 95 договорів із суб'єктами освітньої діяльності про надання послуг із здійснення заходів із професійної адаптації.

Станом на 01.07.2023 в області проживало 7540 багатодітних сімей, в них 25474 дітей. Спостерігається тенденція до збільшення кількості багатодітних сімей (порівняно з I півріччям 2022 року на 10,0 % або на 707).

В області нараховується 1898 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа яких 1752 осіб (або 92,4%) перебувають у родинях.

В області налічуються три центри соціально-психологічної реабілітації дітей (м. Чернігів, м. Ніжин, с. Хмільниця Чернігівського району). На обліку служб у справах дітей перебуває 1216 дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, і потребують психологічної, матеріальної підтримки, реабілітації дітей (м. Чернігів, м. Ніжин, с. Хмільниця Чернігівського району).

Охорона здоров'я

Діяльність системи медичної допомоги області направлена на здійснення заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, забезпечення населення доступною і якісною медичною допомогою.

Медична допомога мешканцям області надається у 82 медичних закладах, зокрема, 12 – обласного підпорядкування, 29 районних і міських лікарнях, 2 пологових будинках, 34 центрах первинної медико-санітарної допомоги (далі – ПМСД), 3 стоматологічних поліклініках, одній «Сімейній поліклініці», 1 лікарській амбулаторії сімейного типу (самостійній). До складу центрів первинної медико-санітарної допомоги входять 131 амбулаторія (з них 54 міських та 77 сільських) і 544 фельдшерсько-акушерських пункти.

У комунальних закладах охорони здоров'я області працюють 3026 лікарів, 7541 середній медичний працівник та 28 спеціалістів з вищою медичною освітою. Показник укомплектованості посад лікарів становить 71,0%, середніх медичних працівників – 96,0%.

Медичну допомогу надають 322 сімейні лікарі, з них 152 (47,2%) лікарів працюють у лікувально-профілактичних закладах сільської місцевості.

У 2022-2023 роках під час ведення активних бойових дій на території області пошкоджень зазнали 72 об'єкти 30 медичних закладів, ще 8 об'єктів медичних установ зруйновані та не підлягають відновленню. Роботи з відновлення тривають.

Забезпеченість медичних закладів області санітарним автотранспортом становить 93,0% до нормативної потреби (695 од.), на 01.10.2023 налічується

644 одиниці санітарного автотранспорту. Проте у 67,5% наявного автотранспорту (435 од.) вичерпався термін експлуатації.

Автомобільний парк служби екстреної медичної допомоги області складає 99 автомобілів швидкої медичної допомоги, що становить 78,0% від нормативної потреби. На сьогоднішній день майже 20,0% (20 од.) санітарного транспорту вичерпали свій ресурс та потребують заміни.

Освіта

Станом на 25.12.2023 освітні послуги надають 318 закладів дошкільної освіти (80,0% від загальної кількості закладів дошкільної освіти) для 17556 дітей.

У 2023/2024 навчальному році в області функціонують 393 заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) всіх типів і форм власності з контингентом 90 249 учнів (2022/2023 н. р. – 402 ЗЗСО – 94 079 учнів).

Освітній процес здійснюється з урахуванням безпекової ситуації, а саме: за очною формою у 159 (40,0%) ЗЗСО (2022/2023 н.р. – 67 (17%)); за дистанційною формою – у 47 (12%) ЗЗСО (2022/2023 н.р. – 213 (53%)); у змішаному режимі – у 187 (48%) ЗЗСО (2022/2023 н.р. – 122 (30%)).

До початку нового 2023/2024 навчального року в області прийнято рішення про ліквідацію 6 ЗЗСО та 5 філій опорних закладів (не юридичні особи) та призупинення діяльності за відсутності учнівського контингенту 4 ЗЗСО та 2 філій (не юридичні особи). Також реорганізовано у гімназії 4 ЗЗСО та у початковій школи – 2.

Для надання якісних освітніх послуг в області діють 48 опорних закладів та 21 філія.

Для організації змістовного дозвілля дітей та учнівської молоді, розвитку їх умінь і навичок в області функціонує 61 заклад позашкільної освіти, з них 7 – обласного підпорядкування. Позашкільною освітою охоплено 25675 дітей.

Із 890 закладів освіти 775 мають укриття, з яких у 768 рекомендовані комісіями до використання та у 7 тривають ремонтні роботи щодо приведення у відповідність. 115 закладів не мають укриттів.

Організованим підвозом забезпечено підвіз 10195 учнів до 328 ЗЗСО, з 759 населених пунктів за 356 маршрутами.

В області функціонує 13 закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які здійснюють підготовку кваліфікованих кадрів для забезпечення регіональних та загальнодержавних потреб економіки. У 2022/23 навчальному році проведено випуск 2022 кваліфікованих робітників із числа учнівської молоді, 51 з яких отримав професію на умовах дуальності. Відповідно до укладених договорів пройшли навчання та перенавчання 1036 дорослих осіб.

Відповідно до потреб регіонального ринку праці збільшено обсяги підготовки трактористів-машиністів сільськогосподарського виробництва, водіїв автотранспортних засобів, кухарів, штукатурів, лицювальників-плиточників, слюсарів з ремонту колісних транспортних засобів, електрогазозварників.

Культура і туризм

Мережа закладів культури області налічує 748 закладів культури клубного типу, 576 бібліотек, 5 театральних-видовищних підприємств (4 театри та 1 обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм), 40 музейних закладів (36 музеїв, 3 заповідники, 1 меморіальний комплекс), 39 шкіл естетичного виховання та 42 філії, 2 фахових коледжі, 1 зоопарк.

У 2023 році туристична сфера області частково почала відновлення українського туризму. 68,8 % садіб сільського зеленого туризму та 82,1% готелів на сьогодні працюють. Музейні заклади, які є значною складовою туристичної сфери, також втратили велику кількість відвідувачів внаслідок війни, але за 9 місяців 2023 року їх відвідало вже 86002 особи, що у 1,7 рази більше, ніж за аналогічний період 2022 року (50545 осіб).

Сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів області за 9 місяців 2023 року склала 976,0 тис. грн, що на 23,1% більше, ніж за відповідний період 2022 року (792,5 тис. грн).

Внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації в області зруйновано та (або) пошкоджено: 85 закладів культури (музеї, бібліотеки, школи мистецтв, будинки культури тощо) та 26 пам'яток археології, історії та монументального мистецтва. Відновлено 28 закладів, частково відновлено 6, 15 – у процесі відновлення.

Фізична культура, спорт

На початок 2023 року для занять фізичною культурою і спортом в області налічувалось 27 стадіонів, 409 спортивних залів, 10 критих плавальних басейнів, у т.ч. три 25-ти метрових (функціонує 1), 2009 площинних споруд (з них 740 футбольних полів, 20 тенісних кортів, 101 міні-футбольний та мультифункціональний майданчик зі штучним покриттям, 387 майданчиків з тренажерним обладнанням, 761 інший майданчик), 5 лижних баз, 4 веслувальні бази, 2 кінно-спортивні бази, 55 стрілецьких тирів, 41 фізкультурно-оздоровчий центр та 278 інших споруд. Окрім того, в області обладнано і функціонують 19 активних парків, на базі яких працюють 14 штатних координаторів.

У ході бойових дій практично знищено два ключові об'єкти в місті Чернігові, які були базами олімпійської підготовки – ДП «Олімпійський навчально-спортивний центр «Чернігів» та Позашкільний навчальний заклад «Спеціалізована дитячо-юнацька школа олімпійського резерву з лижного спорту» Чернігівської обласної організації фізкультурно-спортивного товариства «Україна».

Протягом 2023 року повністю відновлено 1 спортивну споруду і частково відновлено 4.

В області розвивається 89 видів спорту (у т.ч. 31 олімпійський). Всіма видами спорту у спортивних школах, секціях і клубах систематично займаються 24,5 тис. осіб. Фізкультурно-оздоровчою і реабілітаційною роботами охоплено 61,0 тис. осіб. До занять спортом та реабілітації засобами фізичної культури

залучено 246 осіб з інвалідністю. Систематичними заняттями у спортивних школах охоплено 15,8% дітей і учнівської молоді віком 6–18 років.

До складу збірних команд України (основний склад, кандидати і резерв) входять 233 представники Чернігівщини із 43 видів спорту.

З початку 2023 року на відповідальних міжнародних змаганнях серед дорослих, юніорів і юнаків спортсменами області завойовано 70 медалей, з яких 30 золотих. На всеукраїнських змаганнях завойовано 562 медалі, з них 188 золотих. Підготовлено 6 майстрів спорту України міжнародного класу, 14 майстрів спорту України та 290 кандидатів у майстри спорту і першорозрядників.

Інформаційна безпека та кібербезпека

В умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики залишається пріоритетним питанням національної безпеки. Агресія російської федерації проти України включає в себе як один з компонентів агресію в інформаційному просторі. Інформаційна агресія здійснюється, зокрема, шляхом поширення за допомогою широкого набору інструментів антиукраїнської пропаганди, неправдивої, викривленої національної та провокаційної інформації щодо подій в Україні.

Від часу впровадження цифрового наземного ефірного телемовлення в Україні на території Чернігівської області фіксувалася проблема, пов'язана з ускладненим доступом жителів окремих територій до українського телевізійного мовлення. Найбільшу загрозу для інформаційної безпеки складала відсутність або слабкий сигнал українського телевізійного мовлення у зоні на півночі області вздовж державного кордону.

Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення (далі – Концерн РРТ), відповідно до Указу Президента України від 18.05.2021 року № 198/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Щодо окремих заходів із забезпечення інформаційної безпеки» провів роботи із розбудови та введення у дію загальнонаціональної цифрової багатоканальної телемережі МХ-7 у смузі частот метрового діапазону, покликаної забезпечити покриття «білих плям» у зонах трансляції українського наземного телевізійного мовлення, перш за все – покриття населених пунктів на прикордонних територіях.

Для потреб телемережі МХ-7 було встановлено телепередавачі стандарту DVB-T2 на наявних об'єктах Концерну РРТ у Чернігівській області, а завдяки додатковим коштам з державного бюджету для відновлення телерадіомовлення облаштовано 3 додаткові телекомунікаційні об'єкти у прикордонних громадах.

Станом на грудень 2023 року на Чернігівщині, як і загалом в Україні, триває тестова експлуатація телемережі МХ-7, яка дозволила суттєво покращити ситуацію з доступом населення до українського телевізійного мовлення та забезпечити (за умови використання у домогосподарствах «метрових» антен) покриття понад 90% території області телесигналом, зокрема у прикордонних громадах.

Забезпечення інформаційної безпеки, суспільної стабільності та злагоди, посилення інтеграції населення області і перш за все – її прикордонних територій, до загальноукраїнського інформаційно-культурного простору потребує успішного функціонування та проактивної позиції місцевих медіа.

Також для Чернігівської області, як прикордонного регіону, в умовах воєнного стану особливо актуальною та нагальною є потреба в забезпеченні протидії іноземній пропаганді та домінуванню в медіапросторі інформаційного продукту, який консолідуватиме жителів.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації, бойові дії в області, тимчасова окупація, пошкоджена інфраструктура та економічні проблеми суттєво ускладнили роботу місцевих медіа в області.

Чи не найбільше постраждали друковані медіа – традиційно важливий для області засіб поширення масової інформації. Так, наслідком проблем, викликаних повномасштабною війною, стало припинення випуску у 2022-2023 роках обласних та локальних видань «Деснянка», «Деснянська правда», «Наше життя плюс», «НК», «Новини Придесення», «Порадник», «Час», а також суттєве скорочення накладів інших друкованих медіа.

Безпека роботи з інформацією у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації набула гострої актуальності. Зростаючі кібератаки на державні та приватні підприємства, установи й організації стають звичайним явищем.

За таких умов створилися можливості витоку інформації, порушення її цілісності, спотворення та блокування.

У зв'язку з наявними проблемами захисту інформації облдержадміністрацією затверджена Програма інформатизації Чернігівської області на 2024-2026 роки. Передбачається надання технічних консультацій, проведення практичних навчань та тренінгів відповідальних представників органів місцевого самоврядування з питань кібергігієни та кіберзахисту, що має сприяти покращенню результативності захисту даних, оперативному реагуванню та вирішенню питань кіберзагрози.

Розвиток громадянського суспільства

Для взаємодії органів влади та громадянського суспільства використовуються такі механізми, як консультації з громадськістю, участь в громадських радах, робочих групах, громадські експертизи і моніторинги, громадські слухання, інформаційні запити до органів державної влади тощо.

Найголовнішою функцією спільної з організаціями громадянського суспільства діяльності залишається аналітична робота, спрямована на забезпечення врахування думки громадськості на етапі підготовки проєктів нормативно-правових документів, пошук компромісів у випадку незгоди сторін з будь-яких питань економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівщини.

На офіційному сайті облдержадміністрації створена і системно оновлюється рубрика «Консультації з громадськістю». Щорічно близько

100 проєктів проходять процедуру електронних консультацій на офіційному сайті облдержадміністрації.

Представники організацій громадянського суспільства залучались до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів, зокрема голова Громадської ради при облдержадміністрації – до робочої групи облдержадміністрації з економічного відновлення регіону.

Залучення громадськості до співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування в певній мірі забезпечує право громадян брати участь в управлінні державними справами, виконує контрольну функцію шляхом надання організаціям громадянського суспільства можливості впливати на значне коло питань.

Проблемні питання, внутрішні та зовнішні ризики і загрози, які можуть впливати на хід реалізації Програми

На розвиток економіки та соціальної сфери впливають проблемні питання, головними серед яких залишаються:

- нестабільна безпекова ситуація, постійні обстріли прикордонних громад;
- поглиблення демографічної кризи;
- забруднені вибухонебезпечними предметами території;
- недостатня кількість захисних споруд та невідповідність деяких укриттів існуючим нормам;
- недостатність систем оповіщення населення;
- велика кількість зруйнованих та пошкоджених об'єктів інфраструктури;
- знищення (руйнування) виробничих потужностей підприємств;
- втрата традиційних ринків збуту;
- зростання собівартості продукції у зв'язку з логістичними, ціновими та фінансовими чинниками;
- несприятливі умови для підприємництва та ведення бізнесу, недостатній обсяг інвестицій;
- втрачені або ускладнені логістичні маршрути;
- ускладнений доступ жителів окремих територій до українського телевізійного мовлення;
- вдплив робочої сили за кордон та до Збройних Сил України;
- дефіцит кадрів робітничих професій;
- обмеженість доходів бюджетів для розвитку;
- зростання кількості кібератак;
- порушення ментального здоров'я населення.

Існують також як внутрішні, так і зовнішні ризики і загрози, які можуть впливати на хід реалізації Програми, зокрема:

довготривале повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну;

високі безпекові ризики для суб'єктів господарювання та соціальної сфери через близькість до кордону з російською федерацією та республікою білорусь;

повільне відновлення економіки, нові внутрішні і зовнішні макроекономічні потрясіння;

зовнішньоекономічний ризик (можливість введення обмежень на торгівлю та постачання, закриття кордонів);

непередбачувані сценарії розвитку світової економіки, що обумовить коливання цін на світових сировинних ринках та відобразиться на експорті підприємств регіону;

згортання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період;

ймовірність девальваційних тенденцій на валютному ринку;

аварійні та планові відключення електроенергії через руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури.

На вирішення цих та інших проблем спрямовані основні завдання Програми.

II. Мета, завдання та заходи економічного і соціального відновлення та розвитку у 2024 році

Метою Програми є подолання негативних наслідків збройної агресії російської федерації; створення сприятливих умов для відновлення і розвитку територіальних громад, вирішення соціальних і гуманітарних проблем; зростання комфортності проживання громадян за рахунок прискореної відбудови, відновлення та розвитку інфраструктури та співпраці з міжнародними партнерами; відродження економічного потенціалу регіону та його соціальної сфери на основі позитивних структурних зрушень в економіці, підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення розвитку, стимулювання інвестиційної діяльності та ділової активності малого і середнього бізнесу; підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної сфери.

Економічна та соціально-гуманітарна політика здійснюватиметься відповідно до поставлених завдань та сформованих пріоритетних заходів роботи на 2024 рік і спрямовуватиметься на вирішення існуючих проблем та подальший розвиток області, в тому числі в умовах наслідків збройної агресії російської федерації.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку області у 2024 році:

забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період;

енергетична безпека, диверсифікація та автоматизація джерел енерго- та теплозабезпечення;

відбудова зруйнованих та пошкоджених об'єктів;

забезпечення населення якісними житлово-комунальними послугами та належного функціонування інфраструктури і систем життєзабезпечення;

створення сприятливих умов для збереження, відновлення та перезапуску підприємств промислового сектору та підприємницької діяльності області;

поліпшення якості суспільних послуг, запровадження нових електронних сервісів в області, координація роботи у сфері цифрового розвитку;

підвищення якості та доступності освіти, медичного обслуговування, соціального захисту, житлово-комунальних послуг, фізкультури і спорту, а також поліпшення стану навколишнього природного середовища.

III. Заходи економічного і соціального відновлення та розвитку у 2024 році

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
1. Створення безпекових умов для повсякденної життєдіяльності громадян та забезпечення їх нагальних потреб			
1.1. Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період			
1.	Підтримання в постійній готовності обласної системи оповіщення, створення місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення.	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, районні державні адміністрації (далі – райдержадміністрації); у порядку рекомендації: КП «Укрспецзв’язок», органи місцевого самоврядування	Своєчасно поінформовано населення щодо дій при виникненні надзвичайних ситуацій.
2.	Проведення розмінування територій області, у тому числі сільсько-господарських угідь.	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Чернігівській області, урядові та неурядові оператори протимінної діяльності, органи місцевого самоврядування	Зменшено кількість пожеж, надзвичайних ситуацій та подій, випадків загибелі й травмування людей, мінімізовано економічні збитки від них.
3.	Запобігання виникненню пожеж, надзвичайних подій. Забезпечення належного рівня пожежної та техногенної безпеки.	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, власники (балансоутримувачі) захисних споруд цивільного захисту, сховищ, укриттів	Забезпечено своєчасну ліквідацію надзвичайних ситуацій та їх наслідків.
4.	Створення регіонального, місцевих і об’єктових резервів матеріально-технічних ресурсів для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій і їх наслідків.	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, власники (балансоутримувачі) захисних споруд цивільного захисту, сховищ, укриттів	Забезпечено належні умови укриття населення від засобів масового ураження в особливий період та у разі надзвичайних ситуацій у мирний час (споруди облаштовано покажчиками, резервуарами для питної води, місцями для
5.	Утримання в постійній готовності до використання за призначенням захисних споруд цивільного захисту.	Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, власники (балансоутримувачі) захисних споруд цивільного захисту, сховищ, укриттів	Забезпечено належні умови укриття населення від засобів масового ураження в особливий період та у разі надзвичайних ситуацій у мирний час (споруди облаштовано покажчиками, резервуарами для питної води, місцями для

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
			розташування людей, створено запаси продуктів харчування тривалого зберігання, палива та мастильних матеріалів, ліків тощо).
6.	Встановлення обладнання для резервного електроживлення в захисних спорудах цивільного захисту, сховищах, укриттях, закладах охорони здоров'я, освіти, на свердловинах по забору води (у т.ч. резервних), у модульних містечках.	Райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування власники (балансоутримувачі) захисних споруд цивільного захисту, сховищ, укриттів	Забезпечено енергетичну незалежність територіальних громад у разі відключення світла, перерви в електропостачанні або його відсутності.
7.	Встановлення та забезпечення діяльності стаціонарних та мобільних пунктів обігріву, облаштування їх усім необхідним. Безперервне функціонування пунктів незламності.		Створено умови для життя громадян та підтримання їх здоров'я під час надзвичайних ситуацій.
8.	Забезпечення роботи світлофорів та освітлення пішохідних переходів у разі відключення вуличного освітлення у населених пунктах області.	Райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, Головне управління Національної поліції в Чернігівській області	Забезпечено безпечні умови дорожнього руху. Зменшено кількість дорожньо-транспортних пригод за участю пішоходів.

1.2. Забезпечення стабільного функціонування споживчого ринку та продовольчої безпеки регіону

1.	Формування переліку підприємств, економічна спроможність яких відіграє важливу роль у функціонуванні агропромислового сектору області. Визначення підприємств, які потребують фінансування для відновлення, розширення або будівництва нових потужностей. Залучення підприємств, що здійснюють виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, до обласних та державних програм підтримки галузі агропромислового комплексу, а також всебічне сприяння їх участі у державних грантових програмах.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: суб'єкти господарювання, органи місцевого самоврядування	Забезпечено безперервне виробництво сільськогосподарської продукції та харчових продуктів.
2.	Функціонування робочих груп із забезпечення цінової стабільності.	Райдержадміністрації спільно з органами місцевого самоврядування за участю та за згодою представників Головного управління Національної поліції в	Зменшено кількість цінових порушень.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
		Чернігівській області, Головного управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області, Державної служби з лікарських засобів та контролю за наркотиками в Чернігівській області, Головного управління Державної податкової служби у Чернігівській області	
3.	Диверсифікація виробництва продовольчих товарів.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: суб'єкти господарювання, органи місцевого самоврядування	Задоволено потреби населення у продовольчих та непродовольчих товарах, збільшено асортимент і номенклатуру товарних одиниць, наближено товарну масу до споживачів.
4.	Актуалізація переліку об'єктів торгівлі, автозаправних станцій та громадського харчування.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Уточнено кількість діючих об'єктів торгівлі, автозаправних станцій та громадського харчування.
5.	Регулювання, у межах повноважень, на час дії правового режиму воєнного стану обмежень, пов'язаних з реалізацією на території області алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Головне управління Національної поліції в Чернігівській області, органи місцевого самоврядування	Забезпечено громадську безпеку і порядок під час дії воєнного стану, зменшено кількість правопорушень, здійснених у стані алкогольного сп'яніння.
6.	Здійснення аналізу результативності регуляторних актів щодо цінового (тарифного) регулювання.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Управління охорони здоров'я облдержадміністрації; у порядку	Відстежено ефективність регуляторних актів, прийнято рішення щодо дії чинних регуляторних актів.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
		рекомендації: суб'єкти госпо- дарювання	
1.3. Інформаційна безпека та кібербезпека			
1.	Висвітлення діяльності облдержадміністрації. Забезпечення протидії іноземній пропаганді. Розповсюдження правдивої, вчасної інформації щодо подій в області та Україні.	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації	Поінформовано жителів області про результати діяльності облдержадміністрації про хід відновлення області та забезпечення нагальних потреб жителів області. Поширено повідомлення, що спростовують та протидіють пропаганді держави-агресора та консолідують жителів області.
2.	Проведення інформаційної кампанії серед населення Чернігівщини щодо функціонування загальнонаціональної цифрової багатоканальної телемережі МХ-7 та способів прийому відповідного сигналу.		Понад 50% користувачів ефірного телерадіомовлення ознайомлені з можливостями та способами прийому українського телевізійного мовлення.
3.	Проведення заходів (навчання, тренінги) з посилення кібербезпеки. Складання плану реагування на кіберінциденти.	Відділ інформаційних технологій та кіберзахисту апарату облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Посилено кібербезпеку в організаціях.
4.	Реконструкція серверного приміщення обласного Центру обробки даних області (далі – ЦОД). Забезпечення безперебійного та безаварійного функціонування сучасної системи регіональних інформаційних ресурсів.	Відділ інформаційних технологій та кіберзахисту апарату облдержадміністрації	Забезпечено безперебійне функціонування ЦОД області, існуючих інформаційних та інформаційно-комунікаційних систем.
1.4. Енергетична безпека			
1.	Облаштування фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Забезпечено захист об'єктів критичної інфраструктури від фізичної дії уламків та вибухової хвилі (у разі можливих обстрілів).
2.	Убезпечення об'єктів тепло- та водопостачання від загрози знеструмлення.		Котельні, центральні теплові пункти, водопровідні та каналізаційні насосні станції повністю забезпечені джерелами резервного живлення.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
3.	Диверсифікація джерел теплозабезпечення об'єктів соціальної та критичної інфраструктури.		Забезпечено заміщення споживання природного газу на альтернативні види палива.
4.	Розвиток альтернативної електроенергетики.		Впроваджено нові екологічно чисті і ресурсозберігаючі технології. Збільшено потужність об'єктів альтернативної електроенергетики до 49,5 МВт.

1.5. Екологічна безпека та адаптація до зміни клімату

1.	Утилізація та знешкодження безхазяйних непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що зберігаються на території області у незадовільних умовах.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Ліквідовано загрозу забруднення довкілля (ґрунтів, підземних водоносних горизонтів і повітря) безхазяйними непридатними до використання хімічними засобами захисту рослин.
2.	Розробка та затвердження Регіонального плану управління відходами Чернігівської області. Організація та забезпечення екологічно безпечного збирання, зберігання, перевезення, відновлення, видалення відходів.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Організовано ефективне управління відходами. Знижено рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру.
3.	Підготовка інфраструктури для збирання відходів, що утворилися на території області у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Очищено території від відходів, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій.
4.	Будівництво та модернізація систем водовідведення.		Покращено стан каналізаційних мереж та споруд на них. Не допущено забруднення довкілля області неочищеними стічними водами.
5.	Проведення природоохоронних кампаній зі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Забезпечено формування екологічної мережі, охорону рослинного і тваринного світу, цінних природних ландшафтів, попереджено втрати біологічного та ландшафтного різноманіття.
6.	Розширення території природно-заповідного фонду.		Збережено зелені зони для пом'якшення наслідків

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
			зміни клімату.
7.	Контроль за здійсненням заходів з поліпшення санітарного стану лісів у межах природно-заповідних об'єктів.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації	Підвищено стійкість існуючих екосистем до змін клімату шляхом збереження зелених насаджень.
8.	Здійснення екологічного моніторингу довкілля області.		Забезпечено оперативне реагування на ситуації, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища та наслідками зміни клімату.
9.	Проведення інформаційних кампаній екологічного спрямування та реалізація природоохоронних заходів.	Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Підвищено рівень екологічної освіти і свідомості населення та забезпечено широкий доступ громадськості до екологічної інформації.
10.	Проведення вишукувальних робіт, розробка проєктної документації та рекультивация земель, порушених внаслідок бойових дій.	У порядку рекомендації: Головне управління Деожгеокадастру у Чернігівській області, органи місцевого самоврядування	Оптимізовано склад угідь, збережено та поліпшено якість ґрунтів.

1.6. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою

1.	Відновлення роботи і модернізація комунальних закладів охорони здоров'я, в тому числі тих, що пошкоджені внаслідок бойових дій.	Управління охорони здоров'я облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Поліпшено умови надання, доступність і якість медичних послуг. Забезпечено безпечні умови перебування хворих та медичного персоналу в приміщеннях закладів охорони здоров'я.
2.	Забезпечення безперебійного функціонування закладів охорони здоров'я та надання медичних послуг в умовах надзвичайних ситуацій. Оснащення альтернативними джерелами живлення, облаштування укриттів, впровадження телемедичних послуг.		Забезпечено вчасність, повноту та ефективність введення медичних записів до електронної системи охорони здоров'я, впроваджено телемедичні послуги.
3.	Забезпечення населення якісними та ефективними ліками, формування та диверсифікація запасу лікарських засобів і медичних виробів, у тому числі тих, що закуповуються за публічні кошти.		Сформовано запаси лікарських засобів та витратних матеріалів.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
4.	Поліпшення матеріально-технічного стану КНП «Обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» Чернігівської обласної ради, зокрема шляхом оновлення парку санітарного автотранспорту.		Підвищено вчасність та якість надання медичної допомоги населенню на догоспітальному етапі.
5.	Підвищення якості та доступності надання медичних послуг для задоволення потреб населення, постраждалого від воєнних дій держави-агресора, внутрішньо переміщених осіб, Захисників і Захисниць України тощо.		Забезпечено інтеграцію послуг з охорони психічного здоров'я у первинну ланку надання медичної допомоги.
1.7. Якісна та доступна освіта			
1.	Формування мережі закладів освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), вищої освіти), з урахуванням руйнувань (пошкоджень) закладів у зв'язку з воєнними діями на території області. Відновлення закладів освіти.	Управління освіти і науки облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування власники (балансоутримувачі) захисних споруд цивільного захисту, сховищ, укриттів	Створено безпечні та рівні умови для очної, дистанційної форми та змішаного формату (поєднання очної та дистанційної форм) навчання дітей в умовах воєнного стану та в повоєнний період.
2.	Створення безпечного освітнього середовища, будівництво та завершення ремонтів укриттів у закладах освіти області, забезпечення пожежної та техногенної безпеки.		Створено безпечні умови для надання освітніх послуг. Забезпечено безперервний доступ до освіти.
3.	Продовження роботи щодо створення інклюзивного освітнього середовища у закладах освіти області.		Забезпечено освітою дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням особливості їх розвитку.
4.	Організація тренінгів у рамках реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» на базі закладів освіти за участю представників, які опікуються питаннями збереження ментального здоров'я, працівників психологічної служби системи освіти та соціальних працівників.		Опановано методи надання психосоціальної допомоги, сформовано навички спілкування і взаємодії у кризових ситуаціях учасниками освітнього процесу.
5.	Забезпечення організованим підвозом у сільській місцевості учнів і педагогічних працівників до місць навчання, роботи та додому. Поповнення та систематичне оновлення існуючого парку шкільних автобусів.	Управління освіти і науки облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Створено можливості для безперебійного підвезення учнів та педагогічних працівників до місць навчання і додому.
6.	Підвищення рівня цифрової грамотності та компетентності педагогічних		Забезпечено набуття педагогами та здобувачами

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	працівників закладів освіти області. Створення якісного цифрового та мультимедійного контенту, інноваційних рішень.		освіти високого рівня компетентностей.
7.	Впровадження проєктів будівництва/реконструкції/капітального ремонту/відновлення/модернізації харчоблоків у закладах загальної середньої освіти.	Управління освіти і науки облдержадміністрації, Управління капітального будівництва облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Створено умови для дотримання норм на принципах системи НАССР (система аналізу і контролю критичних точок і ризиків, які можуть виникати під час будь-якого виробничого процесу, пов'язаного з продуктами харчування), покращено якість та безпечність харчування дітей у закладах загальної середньої освіти.
8.	Підвищення якості надання професійної (професійно-технічної) освіти, наближення до вимог ринку праці. Запровадження актуальних короткострокових освітніх програм, у тому числі за рахунок коштів міжнародних організацій.	Управління освіти і науки облдержадміністрації; у порядку рекомендації: заклади професійної (професійно-технічної) освіти	Збалансовано обсяги і напрями підготовки кадрового потенціалу з регіональними та загальнодержавними потребами ринку праці.
9.	Формування позитивного іміджу професійної освіти, популяризація освітніх закладів.	Управління освіти і науки облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Чернігівській області, заклади професійної (професійно-технічної) освіти	Зростання престижу робітничих професій серед різних верств населення.
10.	Створення на базі закладів вищої освіти рад роботодавців з метою підвищення якості надання освітніх послуг шляхом формування системи ефективної співпраці з питань практичної підготовки здобувачів вищої освіти, дуального навчання, працевлаштування та розвитку кар'єри.	Управління освіти і науки облдержадміністрації	Забезпечено високу якість професійної підготовки фахівців на основі комплексного співробітництва із зацікавленими установами, організаціями та підприємствами.
11.	Поліпшення стану закладів освіти шляхом відновлення та підтримки матеріальної бази в належному стані, враховуючи умови сьогодення.		Надано якісні освітні послуги. Забезпечено комфортне освітнє середовище, забезпечено набут-

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
			тя здобувачами освіти високого рівня професійних і загальних компетенцій.
12.	Розвиток неформальної освіти як шлях адаптації здобувачів освіти до трансформації суспільства в безбар'єрний простір.		Сформовано позитивне освітнє середовище безбар'єрності шляхом розвитку додаткових можливостей для молоді та дорослого населення.
13.	Розширення міжнародної співпраці серед учасників освітнього процесу та науковців шляхом збільшення кількості міжнародних партнерств і проєктів за їхньою участю.		Модернізація освітнього процесу та наближення його до Європейського освітнього простору. Інтернаціоналізація української освіти і науки.

1.8. Розвиток фізичної культури, спорту, молодіжної інфраструктури. Національно-патріотичне виховання. Забезпечення гендерної рівності

1.	Виконання робіт з відновлення пошкоджених спортивних об'єктів відповідно до затверджених планів і обсягів робіт. Залучення громадськості до виконання робіт з розбору залишків зруйнованих об'єктів та зачистки будівельних майданчиків. Направлення обґрунтованих звернень до урядових інстанцій та міжнародних донорів про потребу у матеріальних ресурсах для відновлення спортивних об'єктів. Формування завдань на проектування 2-х зруйнованих об'єктів та підготовка майданчиків для майбутніх будівельно-відновлювальних робіт. Проведення моніторингу процесу відновлення.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Відновлено (підготовлено базу для відновлення) зруйновані і пошкоджені спортивні об'єкти, знищений інвентар та обладнання, транспортні засоби, що постраждали внаслідок воєнних дій на території області.
2.	Проведення роз'яснювальної роботи та надання практичної допомоги в організації ефективної і безпечної роботи спортивних закладів в умовах воєнного стану.		Забезпечено організацію в усіх спортивних закладах області стійкого безпечного тренувального процесу в умовах воєнного стану.
3.	Проведення якісного тренувального процесу та забезпечення участі провідних спортсменів області у спортивних змаганнях, у тому числі передбачених індивідуальними планами підготовки до літніх 2024 року	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого	Завойовано для області 2-3 ліцензії на участь в літніх 2024 року Олімпійських і Паралімпійських іграх. Спортсменів забезпечено необхідними пред-

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	Олімпійських і Паралімпійських ігор.	самоврядування, Чернігівський регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт»	метами екіпіровки, інвентарем та обладнанням, медичними, відновлювальними і вітамінними препаратами та технічними засобами відповідно до потреби.
4.	Створення нових, відновлення пошкоджених молодіжних центрів/просторів. Надання фінансової підтримки громадським організаціям молодіжного та національно-патріотичного спрямування.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Комунальна установа «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради, органи місцевого самоврядування	Збільшено кількість молодіжних центрів/просторів у територіальних громадах області, кількість реалізованих соціально корисних проектів молодіжних громадських організацій.
5.	Виховання молоді щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності. Формування патріотичної свідомості та національної єдності.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Комунальна установа «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради	Збільшено кількість молоді, залученої до заходів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.
6.	Проведення різноманітних інформаційно-просвітницьких заходів, налагодження співпраці із організаціями, які працюють у сфері гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Залучено до проведення заходів близько 1,5% жіночого населення області, впроваджено європейські стандарти рівності.
1.9. Розвиток культурного та туристичного середовища			
1.	Проведення моніторингу руйнувань та відновлення зруйнованих і пошкоджених об'єктів та закладів культури, об'єктів туристичної сфери, релігійних споруд тощо.	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Сформовано перелік пошкоджених/зруйнованих об'єктів та закладів культури, об'єктів туристичної сфери, релігійних споруд тощо. Складено план відновлення пошкоджених та зруйнованих закладів культури. Визначено обсяги пошкоджень та коштів, необхідних для їх відновлення.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
2.	Створення Центрів надання культурних послуг (ЦКП) у територіальних громадах.	Органи місцевого самоврядування (у порядку рекомендації)	Комплексне надання культурних послуг, консультаційної, інформаційної допомоги. Доступ до користування приміщеннями та обладнанням для творчості, неформального навчання та спілкування жителів територіальних громад з урахуванням чисельності, вікового, статевого, національного, соціального, галузевого складу населення.
3.	Проведення фестивалів, конкурсів та свят, концертних програм та забезпечення змістовного дозвілля, доступу до можливостей для творчого самовираження.	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	Забезпечено змістовне дозвілля, доступ до можливостей для творчого самовираження. Створено новий конкурентоспроможний культурний продукт.
4.	Залучення міжнародної технічної допомоги до відновлення туристичного потенціалу області.	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Закуплено обладнання для закладів культури. Відновлена робота операторів креативних індустрій. Створено новий конкурентоспроможний культурний продукт.
5.	Забезпечення роботи обласного туристичного порталу. Всебічне поширення інформації про туристичний потенціал області. Популяризація туристичного потенціалу області.	Департамент культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	Туристи отримали необхідну інформацію про регіон.
6.	Сприяння розробленню нових туристичних маршрутів, у тому числі патріотичного спрямування.		Збільшено туристичні потоки. Туристів ознайомлено з туристичними об'єктами області, у тому числі патріотичного спрямування.
1.10. Забезпечення соціального захисту населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни. Підтримка дітей та сімей, оздоровлення дітей, розвиток відповідної інфраструктури. Ментальне здоров'я			
1.	Забезпечення соціального захисту населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб. Вдосконалення механізму оперативного реагування з надання послуг ВПО в приймаючих громадах. Здійснення державних	Департамент соціального захисту населення облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації	Реалізовано право громадян на отримання соціального захисту. Підвищено стандарти життя людей з особливими потребами.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	виплат та надання допомоги ВПО, передбачених чинним законодавством.	цїї: органи місцевого самоврядування	
2.	Організація професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності.		Підвищено на ринку праці конкурентоспроможність осіб відповідних категорій.
3.	Сприяння у направленні дітей з інвалідністю до реабілітаційних установ.	Департамент соціального захисту населення облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Забезпечено у повному обсязі використання бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення реабілітаційними послугами дітей з інвалідністю.
4.	Виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, позбавлених батьківського піклування, бездоглядних та безпритульних. Відновлення діяльності Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей Служби у справах дітей облдержадміністрації. Влаштування дітей до сімей патронатних вихователів.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації; Служба у справах дітей облдержадміністрації	Підвищено рівень соціального захисту дітей. Збільшено кількість дітей, охоплених профілактичними заходами та які отримують комплексну допомогу та реабілітацію. Підвищено професійний рівень працівників служб у справах дітей, закладів соціального захисту дітей. Збільшено кількість дітей, охоплених послугою патронату над дитиною.
5.	Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання. Співпраця з громадськими організаціями з питань надання ментальної та гуманітарної допомоги дітям соціально незахищених категорій.	Служба у справах дітей облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Збільшено кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих у сімейні форми виховання (усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу). Покращено ментальне здоров'я та підвищено рівень соціального захисту дітей у родинах.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
6.	Забезпечення функціонування мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Створення ефективної системи протидії торгівлі людьми, особливо в умовах воєнного стану.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Надано допомогу 100% осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Привернуто увагу до проблем торгівлі людьми. Спостерігається зростання рівня обізнаності населення щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; виявлено постраждалих осіб та надано їм допомогу.
7.	Організація відпочинку та оздоровлення дітей області.	Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації	Збільшено питому вагу оздоровчих послуг. Надано якісні оздоровчі та відпочинкові послуги.
8.	Інформаційно-методична підтримка спеціалістів та фахівців із соціальної роботи місцевих центрів соціальних служб, центрів надання соціальних послуг, закладів соціальної підтримки, фахівців із соціальної роботи територіальних громад стосовно впровадження нових форм і методів у соціальну роботу.	Чернігівський обласний центр соціальних служб (у порядку рекомендації)	Підвищено кваліфікацію та професійний рівень фахівців із соціальної роботи та спеціалістів – надавачів соціальних послуг області, працівників закладів соціальної підтримки.
9.	Створення цілісної, скоординованої, міжсекторальної системи охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, яка відповідає потребам населення	Управління охорони здоров'я облдержадміністрації; у порядку рекомендації: комунальні заклади охорони здоров'я області, органи місцевого самоврядування	Зміцнення психічного здоров'я цивільного населення області
1.11. Розвиток громадянського суспільства			
1.	Сприяння інституційному розвитку організацій громадянського суспільства Чернігівщини. Надання інформаційної підтримки організаціям громадянського суспільства.	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: організації громадянського суспільства	Забезпечено розвиток організацій громадянського суспільства, взаємодія влади і громадськості. Підвищено ефективність діяльності організацій громадянського суспільства.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
2.	Підтримка роботи Громадської ради при облдержадміністрації та інших консультативно-дорадчих органів. Залучення організацій громадянського суспільства до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації	Забезпечено участь громадськості у заходах з формування та реалізації державної та регіональної політики. Враховано пропозиції громадськості при підготовці нормативно-правових актів.
3.	Проведення конкурсу проєктів, розроблених організаціями громадянського суспільства, на виконання яких надається фінансова підтримка з обласного бюджету. Сприяння у реалізації громадських проєктів.	Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства	Організаціями громадянського суспільства реалізовано суспільно важливі проєкти, ініціативи.

1.12. Надання якісних адміністративних послуг

1.	Розвиток та модернізація мережі ЦНАП, в т.ч. приєднання їх до мережі Дія Центрів.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Покращено сервіс адміністративних послуг відповідно до сучасних стандартів – для жителів територіальних громад доступні більш комплексні, швидкі та якісні послуги.
2.	Здійснення постійного моніторингу роботи ЦНАП, покращення доступу до адміністративних послуг та розширення кількості сервісів у ЦНАП.		

2. Комплексне відновлення інфраструктури регіону

2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури та економіки

1.	Координація, моніторинг, фіксація та актуалізація відомостей про зруйновані та пошкоджені внаслідок збройної агресії російської федерації об'єкти, визначення переліку: пошкоджених об'єктів житлового фонду; пошкоджених об'єктів соціальної та критичної інфраструктури (об'єкти закладів дошкільної, загальної середньої освіти, закладів охорони здоров'я, закладів соціального захисту населення), будівель адміністративного призначення, в т.ч. таких, в яких надаються адміністративні	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації, Управління капітального будівництва облдержадміністрації, Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого	Сформовано перелік пошкоджених об'єктів. Отримано аналітичні та статистичні показники щодо обсягів руйнувань та пошкоджень будівель та споруд. Здійснено фіксацію факту втрати, знищення або пошкодження майна. Наповнено Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій,
----	--	---	--

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	<p>послуги, розміщуються органи управління та сили цивільного захисту, зокрема пожежно-рятувальні підрозділи та аварійно-рятувальні служби, об'єктів житлово-комунального господарства (електро-, газо-, тепlopостачання, водopостачання та водовідведення, а також їх мережі);</p> <p>пошкоджених пам'яток архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва;</p> <p>знищеного та пошкодженого майна підприємств, установ та організацій усіх форм власності.</p>	самоврядування	<p>терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України відповідними відомостями.</p> <p>Забезпечено ефективне управління проєктами відбудови на всіх етапах.</p>
2	Забезпечення внесення до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України повної інформації про зруйновані та знищені будівлі в області.		
3.	Запровадження на рівні області наповнення Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (DREAM).		
4.	Визначення пріоритетності (етапів) реконструкції/капітального ремонту або нового будівництва об'єктів соціальної та критичної інфраструктури.		
5.	Розробка Програми комплексного відновлення області та відповідних програм територіальних громад.	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Реалізовано основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і розвитку області і територіальних громад.
2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної та критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, житла			
1.	Відновлення об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення із застосуванням сучасних проєктних рішень, матеріалів і технологій у мережах надання публічних сервісів та послуг, об'єктів безпеки громадян.	Структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Проведено відновлювальні та будівельні роботи на об'єктах соціальної та критичної інфраструктури.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
2.	Залучення фінансової допомоги від міжнародних фондів та організацій на відновлення об'єктів, пошкоджених внаслідок збройної агресії російської федерації.		
3.	Модернізація систем водопостачання у територіальних громадах області з метою приведення їх технічного стану до сучасних норм та підвищення їх стійкості.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Відновлено пошкоджені та модернізовано існуючі об'єкти водопостачання. Забезпечено надання послуг з водопостачання належної якості та у достатніх обсягах всім категоріям споживачів.
4.	Будівництво артезіанських свердловин у територіальних громадах області.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент фінансів облдержадміністрації, Управління капітального будівництва облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Головне управління Державної казначейської служби України в Чернігівській області, органи місцевого самоврядування	Забезпечено населення питною водою належної якості у достатніх обсягах.
5.	Координація та забезпечення реалізації бюджетних програм та субвенцій, передбачених у державному бюджеті на відновлення та розвиток інфраструктури, житла.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент фінансів облдержадміністрації, Управління капітального будівництва облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Головне управління Державної казначейської служби України в Чернігівській області, органи місцевого самоврядування	Ефективно та своєчасно використано державні кошти, відновлено пошкоджений житловий фонд та інфраструктуру області.
6.	Здійснення моніторингу стану реалізації в області Державної програми «Відновлення». Забезпечення ефективної роботи відповідних комісій органів місцевого самоврядування.	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Надано компенсації громадянам за пошкоджені та зруйновані об'єкти житлового фонду.
7.	Проведення робіт з консервації пошкоджених і зруйнованих об'єктів, що не потребують першочергового відновлення, з метою фізичного збереження будівель і споруд.	Структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Збережено будівлі і об'єкти від подальших руйнувань.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
2.3. Відновлення та розвиток дорожнього господарства, транспортної інфраструктури та зв'язку			
1.	Будівництво і модернізація мережі автомобільних доріг загального користування державного та місцевого значення, мостів та шляхопроводів.	ДП «Агентство місцевих доріг Чернігівської області»; у порядку рекомендації: Служба відновлення та розвитку інфраструктури у Чернігівській області	Поліпшено транспортно-експлуатаційний стан мостових споруд та автомобільних доріг. Покращено транспортне сполучення населених пунктів. Забезпечено населені пункти якісним дорожнім покриттям. Посилено безпеку дорожнього руху. Знижено ризики дорожньо-транспортних пригод.
2.	Упорядкування обласної мережі автобусних маршрутів загального користування з урахуванням максимально можливого охоплення автобусним сполученням сільських населених пунктів.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання	Забезпечено транспортну доступність для населення територіальних громад та районів, покращено транспортне забезпечення регіону. Удосконалено маршрутну мережу області. Покращено організацію та підвищено якість й безпеку пасажирських автоперевезень, максимально охоплено автобусним сполученням сільські населені пункти області.
3.	Посилення контролю за виконанням договірних умов і вимог законодавства у сфері пасажирських автоперевезень.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Управління інспекційної діяльності у Чернігівській області Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, Управління Укртрансбезпеки у Чернігівській області, Головне управління Національної поліції в	Підвищено якість і доступність пасажирських автотранспортних послуг, ефективність державного регулювання та контролю за роботою автомобільного транспорту.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
		Чернігівській області, Департамент патрульної поліції в Чернігівській області, органи місцевого самоврядування	
4.	Забезпечення області сталим сучасним мобільним зв'язком і швидкісним Інтернетом.	Департамент енергоефективності, транспорту, зв'язку та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Чернігівська філія Акціонерного товариства «Укртелеком», органи місцевого самоврядування, оператори мобільного зв'язку	Задоволено потреби населення у доступному, надійному та якісному зв'язку, розширено географію покриття Інтернету.

3. Відновлення стабільного функціонування економіки

3.1. Розвиток промислового комплексу

1.	Сприяння відновленню промислового потенціалу області, виявлення проблемних питань, які гальмують його відновлення та подальший розвиток, надання допомоги щодо їх вирішення, у т.ч. внесення відповідних пропозицій до центральних органів виконавчої влади.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації	Відновлено виробничі потужності, збільшено обсяги виробництва та реалізації продукції.
2.	Сприяння залученню коштів державних, грантових та кредитних програм на відновлення, реконструкцію та розширення діючих виробничих потужностей.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області	Відновлено промислове виробництво, збільшено виробництво конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю.
3.	Проведення моніторингу та аналізу діяльності промислового комплексу області.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації	Виявлено реальний стан справ у промисловому комплексі та шляхи покращення ситуації, відновлення та розвитку.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
3.2. Сталий розвиток агропромислового комплексу			
1.	Надання інформаційно-консультаційної допомоги сільгосп підприємствам з питань маркетингу сільгосп продукції, налагодження їх співпраці з торгівельними мережами, перспективними ринками збуту та переробниками агропродукції, оптовими ринками.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські дорадчі служби; заклади вищої освіти області	Забезпечено доступність ринків збуту для малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції, запроваджено нові технології та обладнання для переробки сільськогосподарської сировини.
2.	Проведення виставково-ярмаркових заходів, фестивалів, підтримка участі місцевих виробників у державних та міжнародних заходах.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські дорадчі служби	Розширено ринки збуту сільгосп продукції, продуктів її переробки та збільшено обсяги експорту.
3.	Інформаційно-консультаційна підтримка фермерських господарств, молодих фермерів та сімейних фермерських господарств, популяризація використання успішних практик розвитку фермерства.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські дорадчі служби, громадські об'єднання фермерів, заклади вищої освіти області, Чернігівське відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств	Покращено доступ фермерів та сімейних фермерських господарств до інформації щодо ведення господарської діяльності. Створено нові фермерські господарства, підвищено рівень зайнятості в сільській місцевості. Покращено доступ малих сільгоспвиробників до фінансових ресурсів.
4.	Своєчасне укладання договорів оренди землі, розпорядження якими належить до повноважень облдержадміністрації.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації	Забезпечено ефективне управління землями державної власності, розпорядження якими належить до повноважень облдержадміністрації.
5.	Підтримка розвитку сільськогосподарських дорадчих служб, що працюють на території області.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські дорадчі служби	Підвищено рівень охоплення спеціалізованими дорадчими послугами суб'єктів господарювання аграрного комплексу області. Підвищено рівень знань та навичок кадрів малих та середніх сільгосптоваровиробників.
6.	Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед членів особистих селянських, фермерських господарств та фізичних осіб – сільськогосподарських товарови-	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекоменда-	Підвищено рівень знань з основ кооперації та переваг функціонування сільськогосподарських кооперативів в області.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	робників про конкурентні переваги провадження їх діяльності у складі сільськогосподарських кооперативів.	цїї: органи місцевого самоврядування	
7.	Часткове відшкодування сільськогосподарським кооперативам вартості придбаної техніки та обладнання для виробництва, заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції з обласного бюджету.	Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: сільськогосподарські кооперативи, органи місцевого самоврядування	Створено нові сільськогосподарські кооперативи. Підвищено соціально-економічний розвиток сільської місцевості області шляхом створення нових робочих місць. Збільшено доходи, оптимізовано витрати сільського населення, збільшено надходження до місцевих бюджетів.

3.3. Відновлення та стимулювання розвитку бізнесу

1.	Фінансова підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва в рамках реалізації обласної Програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки, державних кредитних та грантових програм, міжнародної технічної допомоги.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, центри підтримки підприємництва, Чернігівський обласний центр зайнятості, органи місцевого самоврядування, банки-партнери державних кредитних програм, Фонд розвитку підприємництва, міжнародні донори	Відновлено, розширено або розпочато новий власний бізнес. Отримано гранти, створено нові робочі місця. Укладено договори на фінансово-кредитну підтримку суб'єктами малого та середнього підприємництва.
2.	Інформаційно-консультаційна підтримка для започаткування та ведення бізнесу, у тому числі учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни та членами їх сімей, внутрішньо переміщеними особами.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській обла-	Проведено не менше 30 інформаційно-консультаційних заходів, спрямованих на підвищення рівня поінформованості та обізнаності зацікавлених осіб щодо започаткування та ведення підприємницької діяльності та певної адаптації до функціону-

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
		сті», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, центри підтримки підприємництва, Чернігівський обласний центр зайнятості, органи місцевого самоврядування	вання в умовах воєнного стану. Проведено інкубаційні та/або акселераційні програми розвитку підприємницької діяльності тощо. Поширено інформацію про діючі та нові онлайн інструменти та програми підтримки малого та середнього підприємства.
3.	Забезпечення ефективного функціонування мережі центрів підтримки підприємництва, інших об'єктів інфраструктури підтримки підприємства.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємства по Чернігівській області», Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, центри підтримки підприємництва, органи місцевого самоврядування	Надано центрами підтримки підприємства та іншими об'єктами інфраструктури підтримки підприємства інформаційну, консультаційну, менторську та експертну підтримку бізнесу.
4.	Надання на безповоротній основі фінансової підтримки для часткового відшкодування витрат: суб'єктам малого та середнього підприємства на визначення шкоди та обсягу збитків, завданих внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності; підприємствам області на участь у виставково-ярмаркових заходах на національному та міжнародному рівнях; підприємствам області вартості витрат з сертифікації продукції, систем управління та/або оцінки відповідності продукції.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємства по Чернігівській області»	Надано фінансову підтримку малому і середньому бізнесу та здійснено розширення ринків збуту продукції місцевих товаровиробників.

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
5.	Проведення Молодіжної школи бізнесу.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області», ПРАТ «Абінбев Ефес Україна»	Близько 30 студентів отримало практичні навички щодо започаткування власної справи та ефективного ведення бізнесу. Зареєстровано нові суб'єкти малого та середнього підприємництва.
6.	Навчання з маркетингу для ветеранів війни та членів їх сімей.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, Громадська організація «Ветеранська спільнота України «Серцевір», ПРАТ «Абінбев Ефес Україна»	10 ветеранів війни мають готовий маркетинг-план. Учасники навчаться реалізувати базові маркетингові стратегії кампанії, використовуючи інструменти цифрового маркетингу та соціальних медіа та отримують іншу інформаційну підтримку.

3.4. Інвестиційна та зовнішньоекономічна діяльність

1.	Використання ефективних механізмів стимулювання інвестування в регіоні. Сприяння формуванню та підтримка функціонування інфраструктури залучення інвестицій (території пріоритетного розвитку/спеціальні економічні зони, промислово-технологічні зони, індустріальні парки, наукові/технопарки тощо).	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, органи місцевого самоврядування	Сформовано сприятливе інвестиційне середовище для розвитку бізнесу та започатковано підприємницькі ініціативи, розвиток сучасної виробничої та транспортно-логістичної інфраструктури, сформовано нові промислові зони та коопераційні зв'язки. Знижено податкове навантаження.
2.	Сприяння імплементації механізму страхування інвестицій від ризиків, які можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями та/або тероризмом.		Зменшено ризик інвестування, фізичного знищення активів, покращено інвестиційний клімат.
3.	Формування портфелю інвестиційних пропозицій області (вільних земельних ділянок, незадіяних приміщень, об'єктів незавершеного будівництва, інвестиційних пропозицій тощо). Ефективне та своєчасне опрацювання	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації, у порядку рекомендації: органи	Покращено обізнаність потенційних інвесторів щодо наявних можливостей інвестування в регіоні, прискорено процес прийняття рішень

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	запитів діючих та потенційних інвесторів щодо розміщення об'єктів інвестування на території області.	місцевого самоврядування	щодо інвестування в економіку області. Забезпечено високу якість супроводу та обслуговування інвесторів у регіоні на всіх етапах реалізації інвестиційного проекту.
4.	Популяризація та поширення застосування механізму державно-приватного партнерства в області, залучення приватного бізнесу до реалізації проєктів на умовах державно-приватного партнерства.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області, органи місцевого самоврядування	Активізовано процес використання інструменту державно-приватного партнерства в регіоні, збільшено кількість проєктів, реалізованих на умовах державно-приватного партнерства в т.ч. концесії.
5.	Сприяння розвитку експортної діяльності регіональних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, налагодженню ділових зв'язків з закордонними партнерами шляхом залучення їх до участі в тематичних онлайн та офлайн заходах, виставках, національних стендах та експозиціях у рамках таких міжнародних заходів, навчальних програмах, міжнародних програмах, проєктах та грантах, промоція експортного потенціалу серед міжнародної спільноти.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації; у порядку рекомендації: Агенція регіонального розвитку Чернігівської області	Забезпечено пошук іноземних партнерів для налагодження та розвитку взаємовигідного співробітництва, впізнаваності регіону на зовнішніх ринках, збільшення обсягів експорту.
6.	Інформаційна підтримка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності області, в т.ч. через Економічний Портал Чернігівської області.		Підвищено поінформованість експортоорієнтованого бізнесу щодо доступу до фінансових ресурсів, технологій, ринків, механізму пошуку партнерів, а також професійного рівня його працівників, відповідальних за сферу зовнішньоекономічної діяльності.
3.5. Міжнародне співробітництво			
1.	Координація міжнародного співробітництва в регіоні, забезпечення ефективної роботи Регіонального офісу міжнародного співробітництва. Поглиблення співпраці з міжна-	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи	Розширено співпрацю з партнерами з розвитку, міжнародними фінансовими організаціями, залучено позабюджетні кошти

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	родними організаціями-донорами, партнерами з розвитку для отримання міжнародної технічної, благодійної допомоги, кредитів, грантів тощо для відбудови та розвитку області.	облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	для відновлення, економічного та соціального розвитку області.
2.	Підвищення поінформованості реципієнтів області про можливості залучення позабюджетних коштів; стимулювання участі територіальних громад, регіональних підприємств, установ та організацій в реалізації проєктів міжнародно-технічної допомоги міжнародних фінансових організацій. Щомісячне оновлення та наповнення Грантового дайджесту «Будь у курсі подій - дій» актуальною інформацією.		Підвищено рівень участі реципієнтів області у програмах міжнародної технічної допомоги, грантових конкурсах, проєктах тощо. Збільшено кількість грантових проєктів, в яких реципієнти області беруть участь.
3.	Систематизація та упорядкування процесу залучення позабюджетних коштів, гуманітарної та технічної допомоги міжнародних організацій-донорів, а також укладення відповідних документів (меморандумів, договорів, угод тощо) щодо співпраці.		Підвищено обізнаність щодо забезпечення потреб області та її територіальних громад в гуманітарній та міжнародній допомозі, поточного стану співпраці реципієнтів області в рамках укладених документів про співпрацю.
4.	Організація та проведення офіційних зустрічей за участю дипломатичних представництв, іноземних офіційних делегацій, представників міжнародних організацій, а також участь офіційних делегацій області у міжнародних заходах задля відновлення життєдіяльності області та її соціально-економічного розвитку.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації	Забезпечено проведення зустрічей на належному рівні. Організовано поїздки делегацій області для участі у міжнародних заходах.
5.	Встановлення та налагодження партнерських зв'язків з регіонами інших країн та реалізація діючих угод про співробітництво Чернігівської області з іноземними партнерами.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, структурні підрозділи облдержадміністрації райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Встановлено партнерські відносини з іноземними регіонами з метою впровадження спільних проєктів та ініціатив.
3.6. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян			
1.	Сприяння працевлаштуванню громадян, які звертаються за послугами до служби зайнятості, на вільні та новостворені робочі місця.	Чернігівський обласний центр зайнятості (у порядку рекомендації)	Надано комплекс соціальних послуг безробітним громадянам. Підвищено рівень зайнятості

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
	Надання їм адресної допомоги та повного комплексу соціальних послуг. Працевлаштування безробітних громадян з числа соціально вразливих верств населення (осіб з інвалідністю, ветеранів війни тощо) та внутрішньо переміщених осіб.		населення.
2.	Реалізація програм компенсування витрат роботодавців на оплату праці та єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування безробітних громадян.		Надано компенсацію роботодавцям за працевлаштування окремих категорій безробітних громадян, зокрема, учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб.
3.	Надання суб'єктам малого та мікропідприємництва, а також фізичним особам, які зобов'язуються створити робочі місця, мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу.		Надано мікрогранти суб'єктам господарювання на створення нових робочих місць.
4.	Надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей.		Створено нові підприємства, розширено існуючі. Створено нові та додаткові робочі місця.
5.	Організація громадських робіт, робіт тимчасового характеру та суспільно корисних робіт, які заохочують та стимулюють безробітних до продуктивної зайнятості та здійснюються в інтересах територіальних громад.		Безробітних громадян залучено до тимчасової зайнятості, надано матеріальну підтримку безробітним.
6.	Організація видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці окремих категорій громадян шляхом проходження професійного навчання.		Підвищено кваліфікацію, освітньо-кваліфікаційний рівень, забезпечено перепідготовку окремих категорій громадян на повному ринку праці.
7.	Залучення зареєстрованих безробітних та незайнятих внутрішньо переміщених осіб працездатного віку з числа застрахованих осіб, які не мають статусу зареєстрованого, до «Армії відновлення».	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації, райдержадміністрації; у порядку рекомендації: Чернігівський обласний центр зайнятості, органи місцевого самоврядування	Забезпечено тимчасову зайнятість та фінансову підтримку в період пошуку постійної роботи зареєстрованих безробітних та незайнятих внутрішньо переміщених осіб.
8.	Реалізація інформаційної кампанії щодо зниження рівня незадекларованої праці.	У порядку рекомендації: Управління інспекційної діяльності	Підвищено обізнаність суспільства щодо питань ризиків незадекларованої

№ п/п	Зміст заходів	Відповідальні виконавці	Очікувані результати
		в Чернігівській області Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, Головне управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області, Головне управління Державної податкової служби в Чернігівській області, Чернігівський обласний центр зайнятості, профспілки області, роботодавці області	праці.
9.	Проведення моніторингу погашення підприємствами, установами і організаціями заборгованості із виплати заробітної плати.	Департамент економічного розвитку облдержадміністрації; райдержадміністрації; у порядку рекомендації: органи місцевого самоврядування	Своєчасно виявлено негативні тенденції та забезпечено оперативне прийняття управлінських рішень з питань погашення підприємствами, установами і організаціями заборгованості із заробітної плати.

IV. Джерела фінансування Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік

Фінансування пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку регіону, у тому числі через регіональні та місцеві цільові програми, здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей відповідних місцевих бюджетів, а також виділених фінансових ресурсів державного бюджету, приватних інвестицій, кредитних ресурсів та технічної допомоги міжнародних організацій.

Директор Департаменту економічного розвитку обласної державної адміністрації

Олександра ХОМИК